

**БЕЗПОСЕРЕДНІЙ ОБ'ЄКТ НЕЦІЛЬОВОГО ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ,
ЗДІЙСНЕННЯ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ ЧИ НАДАННЯ КРЕДИТІВ З БЮДЖЕТУ
БЕЗ ВСТАНОВЛЕНИХ БЮДЖЕТНИХ ПРИЗНАЧЕНЬ АБО З ЇХ ПЕРЕВИЩЕННЯМ
(СТ. 210 КК УКРАЇНИ)**

В статті характеризується об'єкт злочину передбаченого ст.210 КК України "Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням". Робиться акцент на тому, що характеристика об'єкта злочину сприяє уточненню встановлених законодавцем обмежень та має визначальне значення для правильної кваліфікації вчиненого діяння і його наслідків.

Ключові слова: кримінальна відповідальність за порушення бюджетного законодавства, об'єкт злочину, об'єктивні ознаки злочину, нецільове використання бюджетних коштів.

В статтє характеризується объект преступления предусмотренного ст.210 УК Украины "Нецелевое использование бюджетных средств, осуществление расходов бюджета или предоставления кредитов из бюджета без установленных бюджетных назначений или с их превышением". Делается акцент на том, что характеристика объекта преступления способствует уточнению установленных законодателем ограничений и имеет определяющее значение для правильной квалификации совершенного деяния и его последствий.

Ключевые слова: уголовная ответственность за нарушение бюджетного законодательства, объект преступления, объективные признаки преступления, нецелевое использование бюджетных средств.

The article characterized the object offense defined st.210 Criminal Code of Ukraine "inappropriate use of budget funds expenditure budget or loans from the budget without a set budget allocations or their excess. Emphasizes that the characteristics of the object crime contributes to specification limits set by the legislator and is crucial for the proper qualification of the committed act and its consequences.

Key words: criminal liability for violation of budgetary legislation, the object of a crime, objective evidence of a crime, misuse of budget funds.

Актуальність. Характеристика об'єкта злочину сприяє уточненню встановлених законодавцем обмежень і, відповідно, дії кримінально-правової норми, розмежуванню злочинного від незлочинного в поведінці конкретної особи, а також може служити у правозастосовній діяльності орієнтиром для правильної кваліфікації вчиненого діяння і його наслідків.

Визначення і детальний розгляд змісту об'єкта злочину передбаченого ст.210 Кримінального кодексу України (далі –КК) "Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням" дозволяє з'ясувати сутність соціальних цінностей, що забезпечуються суспільними відносинами та перебувають під охороною закону про кримінальну відповідальність, суб'єктів, які безпосередньо заінтересовані в їх охороні, та соціального зв'язку між особами, що є учасниками таких відносин.

З огляду на те, що останнім часом відбуваються певне реформування нормативно-правового регулювання сфери бюджетних правовідносин, зокрема прийняття Закону України "Про внесення змін до Бюджетного кодексу України" від 08.07.2010 р. (набув чинності з 01.01.2011 р.) [1] та враховуючи бланкетний характер диспозиції ст.210 КК в редакції Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Бюджетного кодексу України" від 08.07.2010 р." (набула чинності з 01.01.2011 р.) [1] вирішення питання про те, на що посягає злочин, допомагає зрозуміти сутність останнього як суспільно небезпечного діяння.

Міра дослідженості. Теоретичні та практичні напрацювання, які стали підґрунтям дослідження особливостей безпосереднього об'єкту злочинів пов'язаних із порушенням бюджетного законодавства взагалі стали праці таких дослідників, як П. П. Андрушка, П. С. Берзіна, А. Ф. Волобуєва, Н. О. Гуторової, О. О. Дудорова, М. І. Мельника, В. О. Навроцького, В. О. Останіна, О. І. Перепелиці, І. А. Сикорської, Р. Л. Степанюка Г. З. Яремко та деяких інших вчених.

Метою статті є дослідження проблем кримінально-правової охорони бюджетної системи шляхом визначення та уточнення безпосереднього об'єкту злочину, відповідальність за вчинення якого передбачена ст. 210 КК України.

Виклад основних положень. У національній теорії кримінального права склад злочину – це передусім сукупність юридичних (об'єктивних і суб'єктивних) ознак, що характеризують вчинене суспільно небезпечне діяння як злочин. Загальновизнаною є позиція, що склад злочину утворює обов'язкова (універсальна) кількість властивих йому елементів: об'єкт; об'єктивна сторона; суб'єкт; суб'єктивна сторона. При цьому кожен з елементів складу злочину містить відповідні йому ознаки. Стосовно об'єкту злочину: соціальні цінності (власне об'єкт злочину); предмет злочину; потерпілий від злочину.

Традиційним в кримінальному праві України є досить ґрунтовна розробка проблем об'єкта злочину. Як зазначається в науковій літературі, це пов'язано з тим, що протягом багатьох років школа кримінального права будує концептуальний каркас теорії на основі матеріального визначення злочину, тобто поняття, що ґрунтується перш за все на ознаці суспільної небезпеки [1, с.198]. Така позиція була пануючою в російській науці кримінального права ХІХ – початку ХХ ст., радянській науці кримінального права і залишилися в науці кримінального права сучасної України.

Останнім часом намітилася певна тенденція відмови від розуміння об'єкта злочину як суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом. А.А. Тер-Акопов вважає, що визнання об'єктом злочину суспільних відносин не відповідає новим завданням кримінального права і що загальним об'єктом посягання слід визнати особистість і відносини, котрі забезпечують її розвиток [1, с.52]. А.В. Наумов, визначаючи трактовку об'єкта злочину як певних суспільних відносин цілком справедливо стосовно багатьох випадків вчинення суспільно-небезпечних діянь, стверджує, що ця теорія "спрацьовує" не завжди. Об'єктом злочину він пропонує визнати ті блага (інтереси), на котрі посягає злочинне

діяння і котрі охороняються кримінальним законом [1, с.147]. Таку ж позицію займає А.В. Пашковська [1, с.197].

У вітчизняній науці кримінального права із критикою концепції суспільних відносин як об'єкта злочину виступили П.П. Андрушко, С.Б. Гавриш, Є.В. Фесенко та інші вчені. Так, на думку С.Б. Гавриша, розуміння об'єкта як суспільних відносин обумовлено, з одного боку, концепцією складу злочину, де об'єкт відіграє центральну роль, а з іншого, звісно, – марксистським підходом до пояснення дійсності, що завжди соціалізована і являє собою "сукупність суспільних відносин". Правознавець зазначає, що конструкція об'єкта як суспільних відносин є штучною, більшою мірою надуманою. Вона, безумовно, призначена для здійснення впливу "економічно пануючого класу" на політику застосування кримінального права як інструменту боротьби спочатку класової, а потім – партійно-державної олігархії зі злочинними проявами в "соціалістичному суспільстві". Замість концепції суспільних відносин як об'єкта злочину С.Б. Гавриш пропонує концепцію "об'єкт – правове благо як певна цінність". На його думку правове благо завжди піддається злочинному впливу, а тому цьому благу завдається шкода, що може бути встановлена завдяки, насамперед, саме розумінню його як цінності. Від цінності правового блага як об'єкта залежить характер, зміст і розмір наслідків злочинного діяння особи. Наслідки злочину і є оцінкою ступеня враження охоронюваного правового блага і викликаних цим змін у дійсності, котрі мають вираз у конкретній кількісно-якісній категорії (тяжкі тілесні ушкодження, масова загибель тварин, руйнування екосистеми тощо) [1, с.203].

П.П. Андрушко, найбільш обґрунтованою в концептуальному плані вважає аксіологічну теорію об'єкта злочину: об'єкт злочину – це соціальні цінності, які є об'єктом кримінально-правової охорони, проти яких спрямоване злочинне діяння і яким воно може заподіяти або спричиняти шкоду [1, с.67].

На думку Фесенко Є.В., об'єктом злочину мають визнаватися людські, суспільні або державні цінності [1, с. 72]. Він пропонує включати до складу цінностей такі елементи: суб'єкти, блага, які їм належать, і предмети (потерпілі, їх інтереси та права, соціальні зв'язки, предмети (матеріалізовані блага), нематеріалізовані блага, які належать потерпілим) [1, с. 52].

У науці кримінального права найпоширенішою є триступенева класифікація об'єктів злочину "по вертикалі", тобто залежно від рівня їх узагальнення. Окремими науковцями запропоновано також двоступеневу й чотириступеневу класифікації [1; 2].

Прихильники триступеневої класифікації об'єктів злочину на загальний, родовий і безпосередній зазначають, що вона ґрунтується на співвідношенні філософських категорій "загального", "особливого" й "окремого". Загальним є вся сукупність суспільних відносин (загальний об'єкт), котрі охороняються кримінальним законом, особливим – окремі однорідні за своїми політичними й економічними властивостями групи цих відносин, певна сукупність кримінально-правових норм (родовий об'єкт), окремим – конкретні суспільні відносини, охоронювані певною кримінально-правовою нормою від будь-яких злочинних посягань (безпосередній об'єкт). Така класифікація об'єктів злочину, як вбачається, є цілком логічною, відповідає потребам практики, а тому й послідовно обстоюється багатьма науковцями.

Серед прихильників двоступеневої класифікації об'єктів злочину єдиність думок відсутня. Так, М.І. Федоровим було запропоновано вирізняти лише родовий і безпосередній об'єкти злочину [1, с.191]. На думку цього

правознавця, загального об'єкта злочину не існує, бо він являє собою лише поняття, а не реальну дійсність, реальне явище суспільного життя, нічого не дає ні для науки, ні для практики, і від нього слід відмовитися. Зауважу, що дана позиція не знайшла підтримки серед науковців, оскільки в науці кримінального права доведено, що загальний об'єкт злочину має важливе значення для визначення природи й сутності злочинів, ступеня їх суспільної небезпеки, відмежування від незлочинних суспільно – небезпечних діянь тощо.

Напевне, найбільш вірною, є класифікація об'єктів злочинів на три види. Під загальним об'єктом слід розуміти сукупність всіх суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом. Наступний вид, це родовий об'єкт, під яким розуміється певне коло однорідних або тотожних за своєю сутністю суспільних відносин. Він є критерієм класифікації всіх злочинів і кримінально – правових норм, що встановлюють відповідальність за їх вчинення. В межах родового об'єкта інколи виділяють видовий об'єкт. Під безпосереднім об'єктом слід розуміти соціальні цінності, на які посягає конкретне злочинне діяння.

Питання про родовий об'єкт злочинів, що передбачають відповідальність за порушення бюджетного законодавства протягом багатьох років у кримінальному праві залишалося спірним і малодосліджуваним, хоча уваги до захисту державних фінансів взагалі не бракувало. Так, ще кримінальне законодавство в Уложенні про покарання кримінальні й виправні 1845 р. (у редакції 1885 р.) Зведення Законів Російської імперії містило окрему главу "Про злочини та проступки проти майна і доходів скарбниці", норми якої передбачали відповідальність за контрабанду, ухилення від сплати зборів, мита і "податей", митних та ін. платежів, порушення правил розробки корисних копалин у частині здобуття дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, фальшивомонетництво.

На сучасному ж етапі, під родовим об'єктом злочинів, що посягають на законодавство про бюджетну систему є відносини, що регулюють встановлений порядок формування та витрачання бюджетних коштів, тобто відносини у сфері розподілу, перерозподілу та використання централізованих і децентралізованих фондів. Такі відносини виникають на підставі фінансово – правових норм, між державою і фізичними особами, у процесі формування та витрачання бюджетних коштів. Тому, хоча злочин, передбачений ст. 210 КК і розміщений у розділі "Злочини у сфері господарської діяльності", але фактично, безпосередньо він стосується не сфери господарської діяльності, а фінансової сфери діяльності держави.

У межах родового об'єкта злочину, може відбуватися поділ злочинів на певні групи за видовими ознаками. Щодо розглядуваного злочину, то, очевидно, що даний злочин безпосередньо стосується бюджетної системи держави, а тому, його можна віднести за цією ознакою, до злочинів, що посягають на бюджетну систему.

Стосовно ж безпосереднього об'єкта злочину, то в науці кримінального права безпосередній об'єкт поділяють на основний і додатковий. Питання про безпосередній об'єкт злочинів, що посягають на бюджетну систему в літературі вирішується майже однаково. Так, зокрема, Б. Львов та І. Бенедисюк під основним безпосереднім об'єктом даних злочинів розуміють кредитно – фінансову систему України в сфері бюджетної діяльності [1, с.28].

О.О. Дудоров, основним безпосереднім об'єктом даних злочинів визначає встановлений законодавством порядок виконання державного і місцевого бюджетів,

порядок використання бюджетних ресурсів, покликаних з фінансового боку забезпечувати виконання державними органами та органами місцевого самоврядування покладених на них завдань і функцій [1, с.103].

М.І. Хавронюк М. та М.І. Мельник вказують, що дані злочини безпосередньо посягають на встановлені законодавством України порядок використання бюджетних коштів та порядок виконання бюджетів [1, с.28]. Андрушко П.П. під безпосереднім об'єктом даних злочинів розуміє встановлений бюджетним законодавством порядок використання фінансових ресурсів держави для забезпечення функцій, здійснюваних органами державної влади України та органами місцевого самоврядування [1, с.26]. Проте не всі з названих науковців виділяють додатковий безпосередній об'єкт, а підходить до його розуміння є різними. В окремих працях додатковим обов'язковим об'єктом даних злочинів встановлений порядок здійснення службовими особами органів виконавчої влади власних повноважень [1, с.103]. О.О. Дудоров під додатковим обов'язковим об'єктом цих злочинів розуміє конституційні права і законні інтереси громадян, а також порядок здійснення службовими особами покладених на них службових повноважень. Н.О. Гуторова зазначає, що обов'язковим додатковим об'єктом у даних злочинах виступають суспільні відносини, що забезпечують правомірне функціонування державних або самоврядних органів, підприємств, установ чи організацій незалежно від форм власності та їх авторитет. Шкода даному об'єкту, при вчиненні злочинів передбачених ст.210 та ст.211 КК, завдається у всіх випадках [1, с.91].

Висновок. Проаналізувавши зазначені вище точки зору, можна зробити висновок, що під основним безпосереднім об'єктом порушення бюджетного законодавства, передбаченого ст. 210 КК України, на мою думку, слід розуміти певні соціальні цінності, а саме, встановлений бюджетним законодавством порядок використання фінансових ресурсів держави для забезпечення функцій, здійснюваних органами державної влади України та органами місцевого самоврядування, на який посягає конкретне злочинне діяння, а саме, нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням всупереч Бюджетному кодексу України чи закону про Державний бюджет України на відповідний рік.

Але вчинення такого злочину службовою особою неминуче призводить і до порушення порядку здійснення нею своїх службових повноважень, тобто службова особа порушує при цьому і свої службові обов'язки, чим посягає і на авторитет підприємства, установи чи організації, від імені котрої вона виступає. Оскільки такі незаконні дії з бюджетними коштами посягають і на встановлений порядок формування або використання всупереч вимогам закону та всупереч інтересам громадян і

юридичних осіб, що ґрунтуються на таких вимогах закону, то можна дійти висновку, що такими незаконними діями службова особа посягає на законні права та інтереси фізичних та юридичних осіб.

Таким чином, зміст складу злочину, описаного в ст. 210 КК, включає за своїми об'єктивними ознаками два види загальних службових злочинів – зловживання владою або службовим становищем (ст. 364) та перевищення влади або службових повноважень (ст. 365). Разом з тим він охоплює такі ознаки, які у своїй сукупності утворюють особливий спеціальний вид злочину, вчинюваного службовою особою у сфері використання бюджетних коштів.

1. Закон України від 23.12.2010 № 2856-VI "Про внесення змін до Бюджетного кодексу України та деяких інших законодавчих актів України" // Офіційний вісник України від 10.01.2011 – 2010 р., № 101.
2. Закон України від 08.07.2010 № 2457-VI "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Бюджетного кодексу України" // Офіційний вісник України від 13.08.2010 – 2010 р., № 59, стор. 84.
3. Курс уголовного права: Общая часть. – Т.1: Учение о преступлении / Учебник / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой и И.М. Тяжковой. – М.: ЗЕРЦАЛО, 1999. – С.198.
4. Тер-Акопов А.А. Защита личности – принцип уголовного закона // Современные тенденции развития уголовной политики и уголовное законодательство. – М., 1994. – С.52.
5. Наумов А.В. Российское уголовное право: Общая часть: Курс лекций. – С. 147-151.
6. Курс уголовного права: Общая часть. – Т.1: Учение о преступлении / Учебник / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой и И.М. Тяжковой. – С. 197-202.
7. Гавриш С.Б. Кримінально-правова охорона довкілля в Україні : Пробл. теорії, застосув. і розв. кримін. законодавства. / Верховна Рада України. Ін-т законодавства. – К., 2002. – 633.
8. Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: кримінально-правова характеристика. – Андрушко П.П., Короткевич М.Є. – К.: Юрисконсульт, 2005. – 292 с.
9. Фесенко Е. Объект преступления с точки зрения ценностной теории / Е.Фесенко // Уголовное право. – 2003. – № 3. – С. 71 – 73.
10. Фесенко Е. В. Злочини проти здоров'я населення та системи заходів з його охорони : [монографія] / Е. В. Фесенко. – К. : Атіка, 2004. – 279 с.
11. Фролов Е.А. Спорные вопросы общего учения об объектах преступлений // Сборн. учен. Труд. Свердл. ин-та, 1969. – Вып.10.
12. Коржанский Н.И. Объект и предмет уголовно – правовой охраны. – М.: Акал. МВД СССР, 1980. – С.180.
13. Федоров М.И. Понятие объекта преступления по советскому уголовному праву //Т. XI. – Пермь, 1957. – С. 191.
14. Львов Б., Бенедисюк И. Уголовная ответственность за нарушение бюджетного законодательства // Бизнес. – 1998. – № 1. – С. 28.
15. Дудоров О.О., Звіряка В.А. Кримінальне право : загальна частина; М-во внутр. справ України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. – Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2008. – 231 с.
16. Мельник Н., Хавронюк Н. Уголовная ответственность за нарушение бюджетного законодательства: комментарий и некоторые выводы // Предпринимательство, хозяйство право. – 1997. – № 11. – С. – 28.
17. Андрушко П.П. Коментар до статті 210 Кримінального кодексу України. Юридичний вісник України. – № 2. – 2002. – С. 26.
18. Кримінальне право. Особлива частина. – К.: НАВСУ – Правові джерела, 1998. – С.103.
19. Гуторова Н.О. Кримінально – правова охорона державних фінансів України. Харків. – 2001. – С. 92.

Надійшла до редколегії 24.12.10